

*У Спеціалізовану вчену раду Д 20.051.12
у ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу ЗВАРИЧ ОЛЕНИ ІГОРІВНИ
**"ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ"**,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами, планами та темами

Зростаюча глобалізація і активне включення України до міжнародного обміну капіталом, технологіями, робочою силою, науковими знаннями стали «непідйомними» для вітчизняної соціально-економічної політики: слабкість української економіки та регіональних економічних систем не дозволяють використати їх в якості стимуляторів економічного зростання. Навіть навпаки – найчастіше вони сприймаються як виклики для розвитку нашої держави, яка досі не має сталої національної стратегії економічного розвитку, яка б лягла в основу формування секторальної та просторової політики, вироблення регіональних стратегій. Причиною такого становища є базування розвитку економічної системи України на старій ідеології економічного зростання із орієнтацією на традиційні фактори та екстенсивну модель розвитку, тоді як досвід розвинутих країн світу доводить хибність вибору шляху ринкового фундаменталізму і наздоганяючих стратегій розвитку, розрахунку на масштабні зовнішні інвестиції завдяки дешевизні робочої сили, відсутність сталої законодавства і підпорядкованість економіко-правових рішень політичним циклам.

В умовах вичерпання потенціалу традиційних факторів розвитку економіки регіонів все актуальнішою стає ідея імплементації нової парадигми регіонального розвитку, яка базується на новітніх факторах економічного зростання, основними з яких є креативний потенціал населення регіону, соціальний капітал громад, інформаційно-знаннєві чинники трансформації соціально-економічної системи регіону, вміння продукувати та сприймати інновації, сформоване інституційне середовище регіону, спрямоване на

подолання ексклюзивності суспільних інститутів. При цьому слід наголосити на первинності ендogenous потенціалу регіону та здатності ефективно його використовувати та залучати до процесів забезпечення економічного зростання.

Зазначене доводить нагальну необхідність теоретичного осмислення формування і розвитку адекватної сучасним викликам нової парадигми економічного розвитку регіонів України, яка базується на формуванні, нарощенні та ефективному використанні людського капіталу регіону, підвищенні рівня капіталізації економіки регіону за рахунок знансєвих чинників.

Якраз цій проблематиці і присвячено дисертаційну роботу Зварич О.І., метою якої є обґрунтування теоретико-методологічних положень розробки, реалізації науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку регіонів України в умовах формування нової економіки.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України. В рамках виконання тем: «Моделювання процесів управління в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0113U005083) автором запропоновано методологію формування концепції економічного розвитку регіону та проведено аналіз пріоритетів економічного розвитку регіонів України; «Розробка організаційно-економічного механізму удосконалення виробничо-господарських структур регіону» (номер державної реєстрації 0111U000875) автором розроблено механізм реалізації концепції економічного розвитку регіонів України в контексті нової економіки, здійснено аналіз традиційних та новітніх чинників економічного розвитку .

2. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Представлена на розгляд дисертація Зварич О.І. містить усі необхідні структурні елементи та включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладання матеріалу.

Виклад матеріалу дисертації є структурованим, прослідковується логічний взаємозв'язок між окремими розділами роботи. Обраний стиль викладу матеріалу дав можливість автору розкрити суть проблеми, дослідити

її теоретичні й практичні аспекти, зробити висновки та сформулювати пропозиції.

За змістом, структурою та оформленням робота відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій. В роботі сформульовано мету, об'єкт та предмет дослідження. Для досягнення поставленої мети здобувачем сформульовано і вирішено низку задач на основі своєчасного застосування математичних методів і моделей.

Наукові висновки, положення та практичні рекомендації здобувача щодо забезпечення економічного розвитку регіонів України в умовах формування нової економіки є достатньо обґрунтованими та характеризуються високим рівнем достовірності. Такий висновок можна зробити після вивчення дисертації, автореферату поданих на захист, а також публікацій здобувача.

Обґрунтованість положень та висновків, котрі виносяться на захист, підтверджується тим, що розробки здобувача ґрунтуються на результатах досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а також опираються на потужну науково-методологічну базу та інструментарій.

Здобувач використовує системний підхід, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, зокрема: логічного узагальнення, аналізу та синтезу (для удосконалення категоріально-понятійного апарату дослідження, формування множини припущень нової концепції економічного розвитку регіонів, встановлення взаємозв'язку економічного розвитку регіону і його інфраструктури, дослідження інституційного оточення і його ролі у функціонуванні регіональної економіки); ретроспективного підходу (для аналізу еволюційних змін економічного розвитку європейських регіонів та інституційно-організаційного середовища реалізації концепції економічного розвитку регіонів України); структурного та структурно-функціонального аналізу (для аналізу виробничих чинників економічного розвитку регіонів); економіко-статистичного аналізу та аналізу просторових даних (для дослідження чинників традиційних та новітніх теорій економічного розвитку); кореляційно-регресійного аналізу (для оцінки впливу розвитку малого підприємництва на економічний розвиток регіону); таксономічного методу (для визначення ролі людського капіталу в підвищенні економічного розвитку регіонів України, визначення ключових факторів успіху регіонів); багатовимірний статистичний аналіз (для оцінки інноваційності в ієрархічному регіональному розрізі); DEA-аналізу (для визначення потенціалу регіонального розвитку); кластерного аналізу (для визначення ключових

факторів успіху регіонів); сценарного методу (для побудови сценаріїв економічного розвитку регіонів).

Правове поле дослідження склали чинні законодавчі й нормативно-правові документи, Закони України, Постанови Верховної Ради України, Постанови Кабінету Міністрів України щодо регулювання механізму реалізації концепції забезпечення економічного розвитку регіонів. Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державної служби статистики України, департаментів економічної політики обласних державних адміністрацій, аналітичні матеріали міжнародних рейтингових агентств та консалтингових компаній, матеріали періодичних видань та засобів масової інформації, ресурси мережі Інтернет.

3. Основні наукові результати дисертації, отримані особисто здобувачем

До основних наукових результатів проведеного дослідження слід віднести наступні:

- розроблено методологічний базис концепції регіонального розвитку, відповідно до якої умовою економічного розвитку регіону в конфронтації з процесом глобалізації і по відношенню до щораз швидшого технологічного розвитку є вміння створення нових знань та здібностей до їх циркуляції і абсорбції в економіці. Зміна концепції регіонального розвитку у напрямі нової економіки спричиняє до того, що для досягнення та використання ключових факторів успіху регіону необхідними стають не тільки інвестиції в основну інфраструктуру, але також розвиток людського капіталу та розвиток інституційного оточення, які створюють міцні засади розвитку регіону;

- сформовано множину постулатів концепції економічного розвитку регіонів на основі еволюційного аналізу змін в просторовій економіці, що характеризується моделлю відкритого суспільства, яке навчається, поширює нові цінності, такі як знання та тісно пов'язані з ними інноваційність і креативність;

- розроблено модель взаємозв'язку економічного розвитку регіону і його інфраструктури - виробничої, соціальної та ринкової - реалізація якої показала існування тісного зв'язку між її елементами та економічним розвитком регіонів, що підтвердило гіпотезу ключової ролі регіональної інфраструктури у реалізації стратегії модернізації регіональної економіки;

- удосконалено методичний підхід щодо визначення міри ефективності інноваційності в ієрархічному регіональному розрізі, який, на основі використання інструментів багатовимірного статистичного аналізу, дозволив

визначити мультиплікатор інноваційності регіонів, величина якого може інтерпретуватися як позиція (ставлення) країни до використання інновацій в регіональному розрізі та слугувати орієнтиром для провадження відповідної національної політики в даному питанні;

- сформовано ланцюг реалізації методології формування концепції економічного розвитку регіону, який має в своїй основі принципи наукового пізнання, які враховано при використанні коректних об'єкту дослідження комплексу методів дослідження чинників економічного розвитку регіонів.

4. Теоретична цінність і практична значимість наукових результатів

Треба визнати, що наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації, мають як теоретичну, так і практичну цінність. Отримані здобувачем результати є вагомим внеском у розвиток методики оцінки та аналізу інструментарію формування сценаріїв економічного розвитку регіонів України.

Заслужують на увагу методичний підхід щодо визначення міри ефективності інноваційності в ієрархічному регіональному розрізі, методичний підхід до оцінки впливу розвитку малого підприємництва на економічний розвиток регіону, методичний підхід щодо оцінки фактичних та потенційних ключових факторів успіху регіону, розроблений інвестиційний механізм реалізації концепції забезпечення економічного розвитку регіонів.

Серед результатів роботи, які становлять теоретичну цінність, варто виокремити:

- проведений аналіз сутності економічного розвитку регіону та узагальнено теоретичні основи його дослідження. Регіон розглянуто як простір для життя людей та функціонування різних інститутів і суб'єктів господарювання, а його економічний розвиток як якісні й структурні зміни в економіці регіону внаслідок економічного зростання (с. 14-32);

- проведений аналіз теоретичних концепцій економічного розвитку регіонів дозволив стверджувати, що це процеси, обумовлені різноманітними і диференційованими чинниками, вплив яких накопичується у процесі визначення економічного стану регіону (п. 2.1 дисертації);

- на основі компаративного аналізу концепцій регіонального розвитку встановлено, що теорії, які описують регіон як місце експортної спеціалізації або як джерело зростаючих доходів, не мають завданням заперечення теорій, що трактують регіон як центр створення знань, а швидше навпаки - повинні одна одну доповнювати (п. 4.2 дисертації);

- встановлено на основі сформованих конкурентних переваг регіонів та потенціалу КФУ сценарії економічного розвитку регіонів України (п. 5.3 дисертації).

Беззаперечну практичну цінність становлять наступні результати, наведені в дисертації:

- аналіз та оцінка класичних підходів до формування чинників економічної розбудови, проаналізовано вплив малого підприємництва на розвиток регіонів (п. 2.3 дисертації);

- проведено аналіз еволюційних змін економічного розвитку регіонів, який показав, що сучасний світ представлено глобальною економічною культурою, яка характеризується деконцентрацією власності і капіталу та моделлю відкритого суспільства, що навчається, поширює нові вартості, такі як знання та тісно пов'язані з ними інноваційність і креативність, як основні критерії прийняття рішень у всіх спектрах життя (п. 5.2 дисертації).

Практичне значення отриманих результатів підтверджується тим, що розроблені теоретико-методологічні положення доведені до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на розробку дієвих інструментів для формування концепції забезпечення економічного розвитку регіонів України в контексті нової економіки.

Результати наукових досліджень були використані в роботі Міністерства розвитку громад та територій України (довідка № 7/2/21194-19 від 28.12.2019р.) для реалізації завдань, спрямованих реформування регіональної політики в Україні в умовах децентралізації управлінських процесів та її євроінтеграційних напрямів, що підтверджується відповідними документами. Теоретико-методологічні та практичні результати дисертаційної роботи були враховані Рахунковою палатою України при здійсненні аудиту ефективності, що дає високі підстави для застосування при проведенні контролю за ефективним використанням коштів державного та місцевих бюджетів України (довідка № 07-33/467 від 28.12.2019 р.). Івано-Франківською обласною державною адміністрацією при розробці Стратегії економічного розвитку Івано-Франківської області, Програми соціально-економічного і культурного розвитку області, Регіональної цільової програми сприяння залученню інвестицій в економіку Івано-Франківської області (довідка № 1531/0/2-19/01-116 від 12.12.2019 р.); Івано-Франківською міською радою при розробці і реалізації Стратегії розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 р., Програми економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська, Комплексної програми сприяння залучення інвестицій в

економіку міста Івано-Франківська (довідка № 490/167-08/23в від 13.12.2019 р.).

Окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника при викладанні курсів «Управління соціально-економічним розвитком регіону», «Міжнародна економіка», «Міжнародна економічна інтеграція», «Міжнародні товарні ринки», «Зовнішньоекономічні зв'язки України», «Інфраструктура товарного ринку» (довідка № 03-0210/115 від 18.12.2019 р.), Івано-Франківського національного технічного університету нафти газу при розробленні програм, методичного забезпечення та викладання дисциплін «Децентралізація та регіональні реформи», «Європейська регіональна політика», «Управління інноваціями в публічному управлінні», «Стратегічне управління», «Проектний менеджмент» (довідка № 65 від 20.12.2019 р.), Університету Короля Данила при викладанні курсів «Стратегічне управління бізнесом», «Управління проектами» (довідка № 02/156 від 18.12.2019 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

За темою дисертації опубліковано 44 наукових працях, зокрема: 2 одноосібні монографії, 1 колективна монографія, 22 статті у фахових наукових виданнях України та 4 – у зарубіжних виданнях, з них 11 – у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних, 13 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, 2 публікації – в інших виданнях.

Загальний обсяг публікацій складає 47,7 д. а., з яких 42,97 д.а. належать особисто автору.

Результати дисертаційної роботи отримали широку апробацію - вони доповідалися і обговорювалися на 13 міжнародних науково-практичних конференціях. В публікаціях здобувача достатньою мірою розкрито основні положення дисертації, які виносяться на захист, висвітлено суть наукової новизни отриманих результатів. Публікації відповідають встановленим вимогам, в них визначено наукові задачі, методи їх вирішення й описано отримані наукові результати.

Матеріал, викладений в авторефераті за своєю суттю є ідентичними положенням, які наведені у дисертації. З тексту автореферату можна сформулювати цілісне уявлення про характер дисертаційної роботи. Зміст та структура автореферату відповідає встановленим вимогам.

6. Дискусійні положення, зауваження та недоліки

Зважаючи на отримані позитивні результати проведеного дослідження та підкреслюючи науково-практичну значимість висновків і пропозицій дисертанта, слід звернути увагу на окремі недоліки та положення, які є предметом дискусії:

- 1) В п. 1.2. «Чинники економічного розвитку в світлі еволюції теоретичних концепцій регіонального розвитку» автором наведено широкий перелік класичних та сучасних теорій і концепцій, які дозволяють систематизувати чинники економічного зростання регіонів. Водночас, зважаючи на задеклароване прагнення автора сформулювати концепцію економічного розвитку регіонів, яка базується на парадигмі нової економіки, тобто вміннях створювати, поширювати та використовувати нові знання, вважаю, що автору варто було скористатись б напрацюваннями таких теорій як: *ендогенного зростання* (обґрунтовує можливості, чинники та виклики економічного зростання на основі інноваційного прориву), *соціального капіталу* (пояснює роль соціального капіталу населення регіону/громади у формуванні креативного середовища), *креативного класу Річарда Флориди* (розглядає наявність творчої еліти в якості основного чинника сучасного економічного зростання міст та регіонів), *концепцію смарт-стратегування регіонального розвитку* (пропонує смарт стратегії як важливий інструмент розвитку економіки регіонів, базованого на знаннях та інноваціях), *поведінкової економіки* (детермінує чинники та наслідки формування поведінкових концептів в межах громад, регіонів, країн, які дозволяють використати ірраціональну поведінку індивідів для активізації формування знанневоорієнтованої економіки) та низку інших. Докладне вивчення вказаних теорій дозволило б більш обґрунтовано підійти до вибору показників оцінювання соціально-економічних аспектів регіонального розвитку (розділи 2 і 3 роботи).
- 2) Одним з напрямків представленого дослідження є визначення ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні розвитку регіональної економіки на основі ефективного використання людського капіталу та інновацій. Такий підхід цілком обґрунтований, оскільки органи місцевого самоврядування мають суттєвий вплив на формування сприятливого інституційного середовища в регіоні та окремих громадах. Однак при підготовці матеріалу п. 1.3. «Вплив місцевого самоврядування в Україні на забезпечення розвитку її регіонів:

історіографічний ракурс» та п. 5.1. «Інституційно-організаційне середовище реалізації концепції економічного розвитку регіонів України» дисертант не достатньо вивчив сучасну Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р), а також особливості її нормативної та практичної імплементації, що не дозволило розробити адекватні сучасному стану справ рекомендації в цьому контексті.

3) Дискусійним та недостатньо обґрунтованим вважаю підбір показників для оцінювання інфраструктурних чинників економічного розвитку регіонів та людського капіталу регіонів як одного з визначальних чинників розвитку нової економіки. Для прикладу, не зрозуміло, чому автор для оцінювання стану освітньої інфраструктури регіону обирає лише показник охоплення дітей дошкільного віку дошкільними навчальними закладами? Ще більш дискусійним є вибір показника забезпеченості населення лікарняними ліжками одною з складових людського капіталу. Зважаючи на нерівномірність міжрегіонального розподілу закладів вищої освіти в регіонах, варто було б також для аналізу освітньої складової людського капіталу скористатись таким якісним показником як середній бал ЗНО учнів шкіл.

4) В п. 2.3 автор досліджує рівень кореляції між зведеним інтегральним показником розвитку малого підприємництва і показником економічного розвитку регіону (с.163). При цьому згідно з отриманими результатами в таких областях як Закарпатська, Хмельницька, взаємозв'язок між вказаними показниками практично відсутній. Такі результати потребують додаткового пояснення, оскільки саме ці регіони характеризуються вищим за середній по країні рівень підприємницької активності в малому бізнесі.

Крім цього, роблячи висновки, автор стверджує «... якщо в європейських країнах МП забезпечує до 60 % надходжень до бюджету, то в Україні ця цифра становила тільки 0,18 %» (с.169). Пояснення щодо здійснених розрахунків на користь такої тези в тексті розділу відсутні.

5) В межах розробки інвестиційного механізму забезпечення економічного розвитку регіонів (п.4.3) автором запропоновано схему управління інвестиціями в регіоні (с.277). Дискусійність розробленої схеми визначається наступним: 1) не зрозуміла роль обласних державних адміністрацій та «бюджету регіону». Якщо йдеться про обласний бюджет, то за своїм змістом цей інструмент не передбачає можливості

спрямування ресурсу на цілі інвестування приватних підприємств; 2) З тексту підрозділу та самої схеми не зрозуміло, що автор розуміє під поняттями «Регіональні структури – замовники інвестиційних програм», «Управлінська структура», «Конкурсне розміщення замовлення на управління інвестиціями». Оскільки інвестиційний механізм – один з основних механізмів забезпечення економічного зростання регіонів, слід більш докладно підійти до його обґрунтування та виділення внеску автора в розробку.

- 6) У аналітичних розділах дисертації (розділ 2 і розділ 3) для аналізу різних типів факторів економічного розвитку регіонів автор використовує різні аналітичні (методичні) інструменти. Такий підхід допустимий, але потребує додаткового пояснення питання обґрунтування вибору того чи іншого інструменту для оцінювання кожного фактора.
- 7) Метою роботи задекларовано «розробку теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічного розвитку регіонів України *в умовах формування нової економіки*». Вважаю, що автору варто було з'ясувати сутність, визначити особливості та закономірності «*нової економіки*». Це дозволило б суттєво обмежити та поглибити поле дослідження.
- 8) Дискусійними також вважаю ототожнення автором понять *простір* і *region* («У просторовій системі національної економіки закладено поділ території країни на *простори*, які називають *регіонами*» (с.22), а також твердження «Теорії і концепції регіонального розвитку формуються на основі теорії економічного розвитку» (с.33), адже теорії регіонального розвитку в своїй основі поряд з економічними чинниками розвитку мають широке коло просторових, територіальних, соціальних аспектів, які виходять далеко за межі теорій економічного розвитку.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Зварич Олени Ігорівни «Теоретико-методологічні засади забезпечення економічного розвитку регіонів України», представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, виконана на належному теоретичному та методологічному рівнях, є цілісним, самостійним та завершеним дослідженням. В роботі представлено розв'язання науково-практичної проблеми, пов'язаної із забезпеченням економічного розвитку регіонів України в умовах формування нової економіки. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України, які ставляться до робіт такого виду. В авторефераті дисертації розкрито суть основних

положень дисертації, які виносяться на захист. Тема дисертаційної роботи і спектр задач, які вирішено для досягнення поставленої мети відповідають паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Зварич Олена Ігорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

заступник директора з наукової роботи,
завідувач відділу регіональної
фінансової політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І.Долішнього НАН України»,
доктор економічних наук, професор

І. З. Сторонянська

